

PAULINA KALCZAK, DOROTA WROŃSKA-PILAREK

Katedra Botaniki Leśnej
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

DENDROFLORA ZABYTKOWEGO PARKU W RZEPISZEWIE (WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE)

DENDROFLORA OF THE HISTORICAL PARK IN RZEPISZEW
(ŁÓDŹ PROVINCE)

Streszczenie. Zabytkowy park dworski w Rzepiszewie został założony w XIX wieku w stylu nawiązującym do angielskiego. Założenie parkowo-dworskie ma bogatą historię i w pełni zasługuje na ochronę. Inwentaryzacja dendroflory wykazała, że w parku rośnie ponad 1000 roślin drzewiastych, należących do 35 gatunków i 17 rodzin. Są to najczęściej rodzime gatunki związane z żyznymi lasami liściastymi (*Alnus glutinosa*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus betulus*, *Acer pseudoplatanus*). Największym walorem badanego obiektu są okazałe drzewa. Rosną tu 123 okazy o znacznych obwodach, w tym 8 pomników przyrody i 33 drzewa o obwodach pomnikowych. Cennymi i dobrze zachowanymi elementami założenia parkowego są aleje kasztanowcowa i grabowa. Obecnie park ulega stopniowej naturalizacji i ztraca swój pierwotny układ przestrzenny, dlatego wymaga rewitalizacji.

Słowa kluczowe: dendroflora, park dworski, pomnik przyrody, Rzepiszew

Wstęp

W Polsce wiele założeń parkowych i ogrodów znajduje się na terenach wiejskich, stanowiąc otoczenie rezydencji dworskich i pałacowych, część z nich zaś znajduje się w miastach, będąc uzupełnieniem rezydencji miejskich lub stanowiąc miejskie parki publiczne (MAJDECKA-STRZEŻEK 2009, MAJDECKI 2010).

Parki wiejskie pełnią wiele funkcji w życiu człowieka i otaczającym go środowisku. Stanowią one „leśne wyspy” w ubogim w szatę leśną krajobrazie rolniczym (DĄBROWSKA-PROT 1995, WYSOCKI i SIKORSKI 2002). Są miejscem rekreacji i wypoczynku okolicznych mieszkańców, podnoszą walory estetyczne krajobrazu naszych wsi. Pełnią

także ważne funkcje ekologiczne (OLACZEK 1981). Niestety, często znajdują się w bardzo złym stanie. Wiele z nich to smutny przykład postępującej niegospodarności, często wręcz niszczycielskiej działalności człowieka, dlatego te, które zachowały się do naszych czasów, zasługują na szczególną troskę i opiekę (TRUCHAN i SOBISZ 2006).

Obecnie nie ma precyzyjnych danych o liczbie parków w naszym kraju, ponieważ nie wszystkie obiekty zostały zewidencjonowane (SIKORA 2010). W 1974 roku OLACZEK podał, że w Polsce mamy około 10 000 parków wiejskich. Do 1993 roku spisem zostały objęte 9182 parki, z czego 5430 to parki prawnie chronione, wpisane do rejestru zabytków. Wśród zinwentaryzowanych obiektów przeważają parki dworskie (5859) i pałacowe (2267) oraz zamkowe (136), stanowiąc niemal 90% wszystkich parków (PARKI... 1992, 1994, ZACHARIASZ 2008). FABIAŃCZYK (2008) podaje, że na terenie Polski dotychczas zinwentaryzowano 9249 parków o łącznej powierzchni 50 354,65 ha. Według najnowszych danych Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (za SIKORĄ 2010) wpisem do rejestru zabytków objętych jest 6805 parków historycznych (nie licząc alei zabytkowych). Są to głównie parki dworskie (3182) i pałacowe (1945), a także ogrody willowe (436), parki miejskie (166) i zamkowe (119), ogrody klasztorne (95) oraz aleje (132). Największą grupę wśród omawianych kategorii zabytków stanowią niewielkie założenia rezydencjonalne, dworsko-parkowe oraz pałacowo-parkowe, o powierzchni od kilku do kilkunastu hektarów. Mniej liczna jest grupa założeń pałacowo-ogrodowych o powierzchni ponad 20 ha; najmniej jest wieloprzestrzennych założeń parkowych o powierzchni ponad 50 ha (SIKORA 2010).

W powiecie zduńskowolskim, do którego należy Rzepiszew, jest pięć parków zabytkowych, cztery z nich znajdują się w gminie Szadek (WYKAZ... 2012). Park w Rzepiszewie został wpisany do rejestru zabytków w 1979 roku (nr rej. 290), natomiast dwór w 1993 roku (nr rej. 399/A). Obecnie jest to zespół dworski o numerze 1835-40 (JAWORSKA 2003, WYKAZ... 2012).

Celem niniejszej pracy było zinwentaryzowanie dendroflory zabytkowego parku w Rzepiszewie, a następnie, na podstawie uzyskanych danych, dokonanie oceny stanu roślin drzewiastych tego obiektu i ich walorów oraz ustalenie najważniejszych zaleceń ochronnych.

Historia obiektu

Pierwsze wzmianki o wsi Rzepiszew pochodzą z późnego średniowiecza (1386 r.), kiedy to majątek był własnością rodu Rzepiszewskich. Pod koniec XVI wieku Rzepiszew wraz z okolicznymi wsiami należał do rodu Grudzińskich. W XVIII wieku majątek przejęła rodzina Sanguszków, a w 1793 roku nabył go Franciszek Męczyński. W 1821 roku Franciszek przekazał Rzepiszew swojej córce Salomei z Męczyńskich Leopold. W latach 1842-1844 Salomea przebudowała dwór drewniany na murowany. W tym czasie powstało również pierwotne założenie parkowe. W 1867 roku, po śmierci Salomei, Rzepiszew przypadł jej synowi Antoniemu Leopoldowi, a następnie od 1882 roku jedynym właścicielem majątku stał się jego syn Józef Antoni Leopold (1860-1923). Ten kolekcjoner, aktywny działacz społeczny i oświatowy, uprawiał także publicystykę i pisał prace historyczne, np. o historii ziemi szadkowskiej. Po jego śmierci rzepiszewski księgozbiór, liczący 4000 woluminów, przekazano do Kalisza. Po Leopold-

dach w Rzepiszewie pozostał neoklasycystyczny dworek, który powstał w latach 1835-1840, otoczony parkiem z wieloma okazałymi drzewami. Zachowały się też dwie aleje, wjazdowa (kasztanowcowa) oraz spacerowa (grabowa). W 1914 roku przez Rzepiszew przebiegała linia frontu. Po ciężkich walkach, jesienią 1914 roku pochowano tu 61 żołnierzy niemieckich (w 1938 roku ich ciała ekshumowano i przeniesiono na cmentarz wojenny w Lesie Szadzkowskim). Od 1923 roku majątkiem zarządzał Stanisław Wiktor, pełnomocnik kolejnego właściciela majątku Stefana Leopolda. W 1939 roku Niemcy wysiedlili dziedziców Rzepiszewa. W okresie wojny zarządcą dworu był Alfred Reichardt. Po II wojnie światowej w 1945 roku majątek w Rzepiszewie zostaje przejęty przez państwo i rozparcelowany. W latach 1948-2000 we dworze działała szkoła podstawowa. W 2001 roku dwór wraz z parkiem został odkupiony od gminy przez Antoniego Leopolda i sprzedany Robertowi Witkowskiemu. Aktualnie rzepiszewski dwór wraz z parkiem funkcjonuje, jako gospodarstwo agroturystyczne (KÓZKA 1977, PARK... 1978, LEOPOLD 2002, OGRODOWCZYK 2004, STEFAŃSKA 2004).

Teren badań

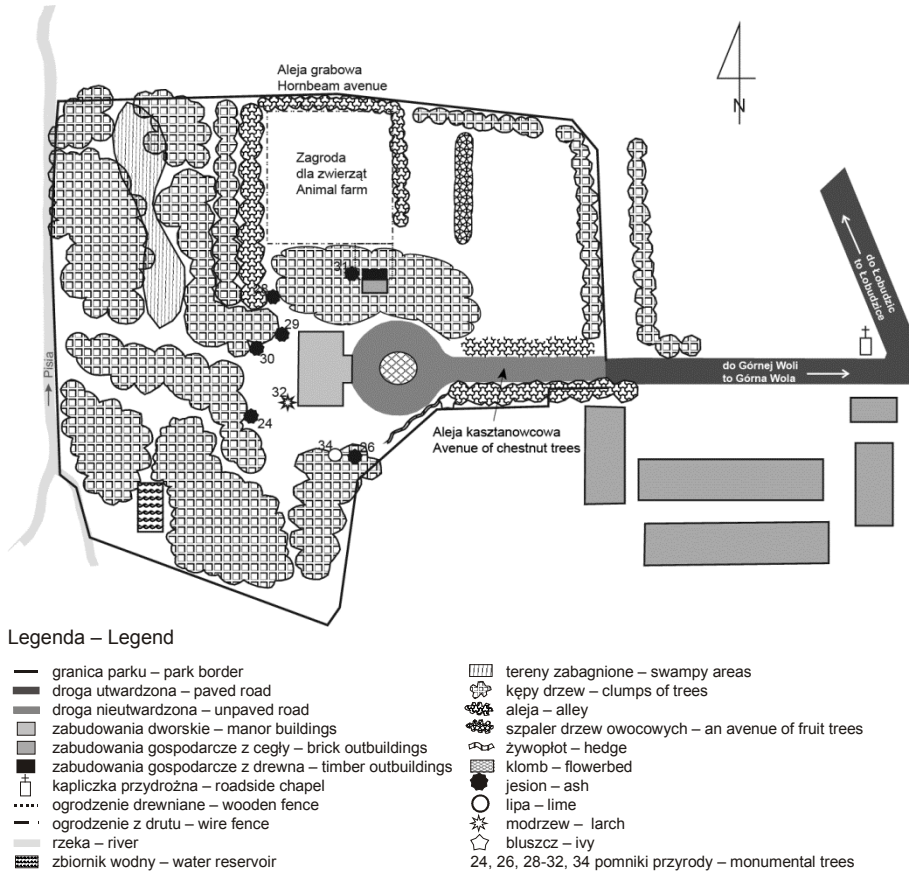
Wieś Rzepiszew (GPS: 51°43'23,519"N, 19°2'1,643"E) znajduje się w gminie Szadek w powiecie zduńskowolskim i województwie łódzkim. Założenie dworsko-parkowe znajduje się w odległości 1,6 km od trasy nr 710, biegnącej z Łodzi na zachód w kierunku Szadku, od samego Szadku zaś dzieli je 5 km (MOLENDĄ 2004, OGRODOWCZYK 2004, <http://geoportalgov.pl>).

Park o powierzchni około 4 ha jest położony w północno-zachodniej części wsi Rzepiszew. Jego zachodnią granicę stanowi rzeka Pisia. W parku znajduje się niewielki staw oraz teren podmokły pozostały po osuszeniu innego stawu. Park z jego granicami przedstawiono na rysunku 1.

Według regionalizacji przyrodniczo-leśnej TRAMPLERA i IN. (1990) obszar badań należy do krainy VI Małopolskiej i Dzielnicy 1 Łódzko-Opczyńskiej, a według podziału fizyczno-geograficznego KONDRACKIEGO (2011) – do makroregionu Nizin Południowielkopolskich i mezoregionu Wysoczyzny Łaskiej.

Według OKOŁOWICZA (1969) gmina Szadek jest położona w strefie pośredniej między wpływami kontynentalnymi i oceanicznymi, na granicy dwóch regionów klimatycznych: śląsko-wielkopolskiego i środkowopolskiego. Średnia temperatura stycznia wynosi około 2°C, a lipca – 17,5°C. Zima trwa średnio 80 dni, lato 98 dni. W roku są średnio 62 dni pogodne, a 108 pochmurnych. Średni roczny opad wynosi 556 mm, pokrywa śnieżna utrzymuje się 55 dni. Okres wegetacyjny trwa około 215 dni (od początku kwietnia do początku listopada). Na terenie gminy przeważają wiatry zachodnie, północno-zachodnie i południowo-zachodnie. Wiatry wiejące z kierunku zachodniego stanowią około 45% i osiągają największe prędkości.

Znaczącą część sołectwa Rzepiszew pokrywają gliny zwałowe, a także – w mniejszym stopniu – płyty piasku, żwiry wodnolodowcowe oraz namuły den dolinnych (MOLENDĄ 2004). Na terenie gminy Szadek występują gleby pseudobielicowe wytworzone na piaskach słabo gliniastych i gliniastych oraz glinach, gleby brunatne, także wylugowane, oraz zdegradowane czarne ziemie (WOZIWODA 2011, STUDIUM... 2012). Gleby hydrogeniczne (mady, gleby bagienne) występują głównie w dolinach rzek i cieków

Rys. 1. Granice parku w Rzepiszewie – plan sytuacyjny

Fig. 1. Borders of the park in Rzepiszew – situational plan

oraz w lokalnych zagłębieniach terenu. Obszary glebowe o najwyższej klasie bonitacyjnej występują we wschodniej części gminy w rejonie miejscowości Rzepiszew, Tarnówka, Wola Krokocka, Przatów, Wola Łobudzka oraz Prusinowice (STUDIUM... 2012).

Park jest położony na bardzo zasobnych siedliskach żyznych lasów liściastych, głównie łęgów i olsów, a także grądów (STUDIUM... 2012).

Material i metody

Badania terenowe przeprowadzono w sezonie wegetacyjnym w 2010 roku.

Nazwy polskie i łacińskie zinwentaryzowanych taksonów przyjęto według SENETY i DOLATOWSKIEGO (2011).

Pomierzono wszystkie drzewa o pierśnicy powyżej 14 cm. Drzewa zrośnięte u podstawy, a rozdzielające się na wysokości poniżej 1,3 m, traktowano jako wielopniowe.

Określono także powierzchnie (w metrach kwadratowych) zajmowane przez krzewy i pnącza. Wysokości drzew pomnikowych pomierzono wysokościomierzem Suunto PM-5/1520.

Częstość występowania gatunków określono na podstawie liczby osobników i podzielono je na grupy: I – gatunki bardzo rzadkie (1-5 stanowisk), II – gatunki rzadkie (6-10 stanowisk), III – gatunki częste (11-49 stanowisk), IV – gatunki bardzo częste (50-100 stanowisk), V – gatunki pospolite (101-334 stanowiska).

W ocenie stanu zdrowotnego drzew posłużono się zmodyfikowaną sześciostopniową skalą KAMIŃSKIEGO i CZERNIAKA (2000). W przypadku *Aesculus hippocastanum* stan zdrowotny drzew określono dwukrotnie: po raz pierwszy wiosną na początku sezonu, przed uszkodzeniem drzew przez szrotówka kasztanowcowiaczka, po raz drugi w sierpniu.

Wyodrębniono grupę najcenniejszych gatunków. Zaliczono do niej gatunki objęte ochroną prawną (ROZPORZĄDZENIE... 2012) oraz rośliny uwzględnione na krajowej czerwonej liście gatunków rzadkich i zagrożonych (ZARZYCKI i SZELĄG 2006).

Najcenniejsze drzewa podzielono na cztery grupy: pomniki przyrody, drzewa o obwodach pomnikowych (INSTRUKCJA... 1996, RUCIŃSKI 1998), drzewa o obwodach zbliżonych do pomnikowych (o 10% mniejszych od pomnikowych) oraz drzewa o obwodach okazałych (o 20% mniejszych od pomnikowych).

Pełne dane inwentaryzacyjne oraz dokumentacja fotograficzna dendroflory badanego obiektu znajdują się w pracy KAŁCZAK (2010).

Wyniki

Ogólna charakterystyka dendroflory

Na terenie parku zinwentaryzowano 1087 okazów roślin drzewiastych, należących do 35 gatunków, które pochodzą z 33 rodzajów i 17 rodzin (tab. 1).

W parku rosną głównie drzewa (23 gatunki), rzadziej krzewy (9 gatunków), występują też 2 gatunki będące drzewami lub krzewami (*Sambucus nigra* i *Crataegus monogyna*) oraz 1 gatunek pnącza (*Hedera helix*; tab. 1).

Najwięcej gatunków pochodzi z rodzin Rosaceae (8), Salicaceae (4) i Oleaceae (3) (tab. 1). Liczba gatunków w poszczególnych rodzinach wynosi od 1 do 8. Spośród wyróżnionych rodzin 15 liczy od 1 do 3 gatunków, a 8 z nich jest reprezentowanych tylko przez 1 gatunek.

Pod względem liczby osobników poszczególnych gatunków największy udział mają drzewa i krzewy z rodzin Betulaceae (31,2%), Oleaceae (11,1%), Aceraceae (10,8%) i Corylaceae (10,3%). Z tych 4 rodzin pochodzi 691 okazów, czyli 63,5% roślin drzewiastych badanego obiektu.

Park w Rzepiszewie jest położony na siedliskach żyznych lasów liściastych. Występują tu lasy dębowo-grabowe (grądy), a w obniżeniach terenu w pobliżu wód płynących i stojących pojawiają się fitocenozy łągów jesionowo-wiązowych i jesionowo-olszowych oraz ols porzeczkowy, dlatego w dendroflorze przeważają gatunki żyznych lasów liściastych, głównie łągów i olsów, a także grądów. Są to drzewa *Alnus glutinosa*, które stanowią 30,7% ogółu zinwentaryzowanych roślin drzewiastych, a także okazy *Fraxinus*

Tabela 1. Wykaz gatunków roślin drzewiastych parku w Rzepiszewie
 Table 1. List of species of arborescent plants in the park in Rzepiszew

Lp. No	Takson Taxon	Rodzina Family
1	<i>Acer platanoides</i> L.	Aceraceae
2	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	Aceraceae
3	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Hippocastanaceae
4	<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	Betulaceae
5	<i>Betula pendula</i> Roth	Betulaceae
6	<i>Carpinus betulus</i> L.	Corylaceae
7	<i>Cornus sericea</i> L.	Cornaceae
8	<i>Corylus avellana</i> L.	Corylaceae
9	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	Rosaceae
10	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Oleaceae
11	<i>Hedera helix</i> L.	Araliaceae
12	<i>Larix decidua</i> Mill.	Pinaceae
13	<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Oleaceae
14	<i>Malus domestica</i> Borkh.	Rosaceae
15	<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst.	Pinaceae
16	<i>Populus ×canadensis</i> Moench	Salicaceae
17	<i>Populus alba</i> L.	Salicaceae
18	<i>Populus tremula</i> L.	Salicaceae
19	<i>Prunus avium</i> (L.) L.	Rosaceae
20	<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	Rosaceae
21	<i>Prunus domestica</i> L. ssp. <i>domestica</i>	Rosaceae
22	<i>Prunus padus</i> L.	Rosaceae
23	<i>Prunus spinosa</i> L.	Rosaceae
24	<i>Quercus robur</i> L.	Fagaceae
25	<i>Ribes rubrum</i> L.	Grossulariaceae
26	<i>Ribes uva-crispa</i> L.	Grossulariaceae
27	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Fabaceae
28	<i>Rosa canina</i> L.	Rosaceae
29	<i>Salix fragilis</i> L.	Salicaceae
30	<i>Sambucus nigra</i> L.	Caprifoliaceae
31	<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S.F. Blake	Caprifoliaceae
32	<i>Syringa vulgaris</i> L.	Oleaceae
33	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Pinaceae
34	<i>Tilia cordata</i> Mill.	Tiliaceae
35	<i>Ulmus laevis</i> Pall.	Ulmaceae

excelsior (10,9%), *Carpinus betulus* (9,7%) i *Acer pseudoplatanus* (9,5%). Dość często (z udziałem mniej więcej po 5%) można też spotkać osobniki *Ulmus laevis*, *Prunus padus*, *Populus alba*, *Robinia pseudoacacia* oraz *Sambucus nigra*.

Pod względem liczby stanowisk najliczniejszą grupą są gatunki bardzo rzadkie (48,6%). Gatunki częste mają znacznie mniej stanowisk (17,1%). Najmniej liczne są stanowiska z gatunkami rzadkimi, bardzo częstymi i pospolitymi (11,4%). Każda z klas stanowi po 11,4% ogółu flory.

Zinventaryzowane w parku drzewa mają obwody od ponad 14 do 452 cm. W parku najliczniej rosną drzewa o obwodach od 34,1 do 84 cm, przy czym najwięcej drzew należy do klas obwodów od 44,1 do 54 cm (11,9%) i od 54,1 do 64 cm (11,4%). Dość dużo jest drzew o obwodach od 84,1 do 144 cm. Najmniej jest najcieńszych osobników (14,1-34 cm) i najgrubszych drzew, o obwodach powyżej 234 cm. Krzewy występują zwykle pojedynczo lub tworzą małe kępy o powierzchni do 4 m². Tylko wyjątkowo zajmują duże powierzchnie, np. *Symphoricarpos albus* (46,5 m²).

Większość drzew rosnących w parku znajduje się w dobrym (48,4%) lub bardzo dobrym (36,1%) stanie zdrowotnym. Udział obu tych klas wynosi 84,5%. Rośliny w średnim stanie stanowią 13%, a zamierające lub zmarłe zaledwie 2,5%.

Najcenniejsze okazy dendroflory

Na terenie parku jedynym gatunkiem chronionym jest *Hedera helix* (ROZPORZĄDZENIE... 2012). Nie stwierdzono gatunków roślin drzewiastych uznawanych za rzadkie i zagrożone w Polsce (ZARZYCKI i SZELĄG 2006).

W parku rosną 123 drzewa o znacznych obwodach, w tym 8 pomników przyrody, 33 drzewa o obwodach pomnikowych, 32 o obwodach zbliżonych do pomnikowych i 50 o obwodach okazałych. Najcenniejsze z nich, czyli istniejące pomniki przyrody i drzewa proponowane do ochrony pomnikowej, zestawiono w tabeli 2.

Wśród najcenniejszych okazów dendroflory parku najliczniejszy jest *Alnus glutinosa* (68 drzew), znacznie mniej jest drzew *Fraxinus excelsior* (16) i *Carpinus betulus* (14), a najmniejszy udział mają *Acer pseudoplatanus* i *Ulmus laevis* (po 4 drzewa), *Prunus padus*, *Acer platanoides* i *Salix fragilis* (po 3 drzewa), *Tilia cordata* i *Populus alba* (po 3 drzewa) oraz *Quercus robur*, *Larix decidua*, *Robinia pseudoacacia* i *Populus ×canadensis* (po 1 drzewie).

Najokazalsze drzewa parku osiągają obwody od 84 do 452 cm, z czego 14 drzew ma obwody co najmniej 300 centymetrowe. Są to: *Ulmus laevis* (obwód 452 cm), 5 drzew *Fraxinus excelsior* (304-357 cm), po 1 okazy *Quercus robur* i *Salix fragilis* (po 350 cm), 2 drzewa *Populus alba* (342 i 339 cm), 2 drzewa *Tilia cordata* (314 i 310 cm), *Salix fragilis* (300 cm). Wiele drzew, bo 63, mierzy od 200 do 299 cm, dalsze 43 drzewa mają od 100 do 199 cm, a jedynie obwody 2 czeremch to 80 i 90 cm.

Na obszarze parku rośnie 8 pomników przyrody (tab. 2). Jest to 6 drzew *Fraxinus excelsior* o obwodach od 284 do 357 cm, *Tilia cordata* o obwodzie 310 cm i *Larix decidua* o obwodzie 250 cm. Wysokość tych drzew wynosi od 23 do 31 m, a ich stan zdrowotny jest dobry lub bardzo dobry (tylko stan *Fraxinus excelsior* o obwodzie 355 cm jest średni).

Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji do ochrony w formie pomników przyrody wytypowano 27 najcenniejszych drzew o obwodach pomnikowych, które znaj-

Tabela 2. Wykaz drzew pomnikowych (cieniowane) i proponowanych na pomniki przyrody w parku w Rzepiszewie

Table 2. List of monumental trees (shading) and the trees suggested as monumental in the park in Rzepiszew

Lp. No	Gatunek Species	Obwód Circumference (cm)	Kategorie obwodów Categories of circumferences	
			pomnikowy monumental	istniejący pomnik przyrody existing monumental tree
1	<i>Acer platanoides</i>	225	X	
2	<i>Acer platanoides</i>	227	X	
3	<i>Alnus glutinosa</i>	225	X	
4	<i>Alnus glutinosa</i>	225	X	
5	<i>Alnus glutinosa</i>	226	X	
6	<i>Alnus glutinosa</i>	228	X	
7	<i>Alnus glutinosa</i>	231	X	
8	<i>Alnus glutinosa</i>	231	X	
9	<i>Alnus glutinosa</i>	234	X	
10	<i>Alnus glutinosa</i>	240	X	
11	<i>Alnus glutinosa</i>	240	X	
12	<i>Alnus glutinosa</i>	244	X	
13	<i>Alnus glutinosa</i>	247	X	
14	<i>Alnus glutinosa</i>	256	X	
15	<i>Alnus glutinosa</i>	258	X	
16	<i>Alnus glutinosa</i>	263	X	
17	<i>Alnus glutinosa</i>	269	X	
18	<i>Alnus glutinosa</i>	270	X	
19	<i>Alnus glutinosa</i>	284	X	
20	<i>Alnus glutinosa</i>	290	X	
21	<i>Alnus glutinosa</i>	296	X	
22	<i>Fraxinus excelsior</i>	255	X	
23	<i>Fraxinus excelsior</i>	267	X	
24	<i>Fraxinus excelsior</i>	284		X
25	<i>Fraxinus excelsior</i>	286	X	
26	<i>Fraxinus excelsior</i>	292		X
27	<i>Fraxinus excelsior</i>	304	X	
28	<i>Fraxinus excelsior</i>	325		X
29	<i>Fraxinus excelsior</i>	355		X
30	<i>Fraxinus excelsior</i>	356		X
31	<i>Fraxinus excelsior</i>	357		X
32	<i>Larix decidua</i>	250		X
33	<i>Prunus padus</i>	150	X	
34	<i>Tilia cordata</i>	310		X
35	<i>Ulmus laevis</i>	259	X	

dużą się w bardzo dobrym lub dobrym stanie zdrowotnym (tab. 2). Są to: 2 drzewa *Acer platanoides* o obwodach 225 i 227 cm, 19 drzew *Alnus glutinosa* mierzących od 225 do 296 cm, 4 drzewa *Fraxinus excelsior* o obwodach od 255 do 304 cm oraz po 1 okazie *Prunus padus* (150 cm) i *Ulmus laevis* (259 cm).

Dyskusja

Dotychczas na terenie parku przeprowadzono jedną inwentaryzację (KÓZKA 1977). Według KÓZKI (1977) na badanym terenie występowało 25 gatunków drzew i krzewów. Aktualnie oznaczono 35 taksonów drzew, krzewów i pnączy, z czego 20 gatunków pokrywa się ze składem z 1977 roku. Obecnie nie stwierdzono występowania *Pyrus communis*, *Juglans regia*, *Ulmus minor*, *Salix alba* czy *Spiraea chamaedryfolia*, natomiast wykazano nowe gatunki, o których nie było wzmianki poprzednio: *Cornus sericea*, *Corylus avellana*, *Crataegus monogyna*, *Hedera helix*, *Ligustrum vulgare*, *Malus domestica*, *Populus ×canadensis*, *Prunus cerasifera*, *Prunus domestica*, *Ribes rubrum*, *Ribes uva-crispa*, *Rosa canina*, *Salix fragilis*, *Symphoricarpos albus*, *Thuja occidentalis*. Można podejrzewać, że część gatunków pojawiła się na terenie parku po 1977 roku lub też zostały one pominięte lub błędnie oznaczone. Szczególnie prawdopodobna jest pomyłka w przypadku *Salix fragilis*, który został prawdopodobnie uznany za *Salix alba*. Podobna sytuacja mogła mieć miejsce z wiązami, gdzie najprawdopodobniej pomyłono *Ulmus laevis* z *Ulmus minor*.

W swojej dokumentacji KÓZKA (1977) pisze, że rzepiszewski park nie posiada określonego stylu. Stwierdza on, że jego kompozycja i założenie miały tylko cel praktyczny. Rzeczywiście, dziś trudno odtworzyć pierwotną koncepcję założenia parkowego, ponieważ park podlega naturalizacji, a jego oryginalny układ przestrzenny uległ w znacznym stopniu zatarciu (STEFAŃSKA 2004). Mimo to wiele wskazuje na to, że park w Rzepiszewie był parkiem nawiązującym do stylu angielskiego, czyli krajobrazowego. Parki tego typu charakteryzowały się wzorowaniem na dzikiej przyrodzie, występowaniem drzew w swobodnych grupach oraz nadawaniem trawnikom, alejom i stawom linii podobnych do naturalnych form (OLACZEK 1981). Taką tezę potwierdzają zachowane do dziś wjazdowa aleja kasztanowcowa z kolistym podjazdem (korsem) i klombem przed dworem, aleja grabowa izolująca czworaki od zabudowań dworskich, luźno rozłożone kępy drzew, obszerna polana oraz położone w dolinie stawy.

Podsumowanie wyników i zalecenia ochronne

Obecnie park dworski w Rzepiszewie znajduje się w średnim stanie. Jest to cenny obiekt, który wyróżnia się znacznymi walorami dendrologicznymi. Rośnie tu 1087 roślin drzewiastych należących do 35 gatunków, 33 rodzajów i 17 rodzin. Park ten słusznie został wpisany do rejestru zabytków ze względu na konieczność ochrony rosnących tu 123 okazałych drzew, z których 8 to pomniki przyrody (DECYZJA... 1998). Okazałe, stare drzewa są największym walorem parku (KÓZKA 1977), dlatego jak naj-

szybciej należałoby wnioskować o powołanie 27 nowych pomników przyrody, zaproponowanych do ochrony w niniejszej pracy.

Bardzo cennym elementem całego założenia parkowo-dworskiego są również dwie dobrze zachowane aleje: kasztanowcowa i grabowa.

Dziś park ulega stopniowej naturalizacji, a jego część zmieniła się w wielowarstwowy las, dlatego w dendroflorze dominują pospolite gatunki rodzime, związane z żyznymi lasami liściastymi. Brak tu taksonów cennych pod względem kolekcyjnym, zwykle sadzonych w tego typu obiektach, dlatego urozmaicenie i uzupełnienie składu gatunkowego o takie taksony dodałoby parkowi nowego wyrazu i uroku.

Park w Rzepiszewie wymaga rewaloryzacji. Należałoby przywrócić jego dawny, krajobrazowy charakter poprzez pozostawienie najstarszych i najcenniejszych drzew jako „osnowy” dla budowania nowej kolekcji dendrologicznej. Na terenie tego obiektu powinno się wprowadzać gatunki o znacznych wymaganiach siedliskowych, ponieważ panują tu optymalne warunki dla ich wzrostu i rozwoju.

Obecni właściciele parku prowadzą na jego terenie zabiegi pielęgnacyjne. Wykaszono trawniki, usunięto zamierające drzewa lub ich konary, które zagrażały bezpieczeństwu mienia i ludzi. Do szpaleru drzew owocowych dosadzono nowe odmiany. Jednak nie da się szybko odwrócić skutków szeregu zaniedbań, poczynionych jeszcze w XIX wieku za czasów Antoniego Leopolda, który wyciął liczne stare drzewa, zmieniając i zacierając niemodny wówczas układ przestrzenny parku, oraz w późniejszym okresie, kiedy we dworze mieściła się szkoła podstawowa (STEFAŃSKA 2004).

Park wymaga wielu zabiegów pielęgnacyjnych. Najważniejsze z nich to:

- pozostawienie w drzewostanie starszych okazów, okazów w dobrym stanie zdrowotnym oraz innych cennych roślin drzewiastych,
- wyznaczenie do wycięcia osobników zamierających i obumarłych, a także młodych roślin odnawiających się spontanicznie na terenie parku (szczególnie dotyczy to zachodniej, zaniedbanej części parku),
- zabezpieczenie licznych drzew dziuplastych,
- fachowa pielęgnacja i oznaczenie pomników przyrody tabliczkami informującymi o ich statusie prawnym, ustawionymi w ich pobliżu (nie wbitymi do drzew),
- zapobieganie uszkodzeniom kasztanowca pospolitego, jakie powoduje szrotówek kasztanowcowiaczek, np. poprzez grabienie i palenie liści pod koniec sezonu wegetacyjnego.

Literatura

- DĄBROWSKA-PROT E., 1995. Forest islands in the landscape of the Masurian Lakeland: ecotones between forest and crop fields. *Ekol. Pol.* 43.
- DECYZJA nr 48 wojewody sieradzkiego z dnia 26.03.1979 zaktualizowana 03.02.1998 przez rozporządzenie wojewody sieradzkiego. 1998. *Dz. Urz. Woj. Sieradz.* 3, poz. 9.
- FABIĄNCZYK A., 2008. Parki zabytkowe. [<http://przyroda.katowice.pl/pl/ochrona-przyrody/parki-zabytkowe>].
- <http://geoportals.gov.pl>. Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa.

Kałczak P., Wrońska-Pilarek D., 2013. Dendroflora zabytkowego parku w Rzepiszewie (województwo łódzkie). *Nauka Przyr. Technol.* 7, 2, #26.

- INSTRUKCJA sporządzania programu ochrony przyrody w nadleśnictwie. 1996. Departament Leśnictwa Ministerstwa Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Warszawa.
- JAWORSKA A., 2003. Założenia dworsko-parkowe w gminie Szadek – lokalizacja i rola w organizacji przestrzeni. Maszynopis. Katedra Polityki Przestrzennej UŁ, Łódź.
- KALCZAK P., 2010. Inwentaryzacja dendroflory zabytkowego parku dworskiego w Rzepiszewie w województwie łódzkim. Maszynopis. Katedra Botaniki Leśnej UP, Poznań.
- KAMIŃSKI B., CZERNIAK A., 2000. Badanie drzewostanów oraz sporządzenie opinii naukowej kwalifikującej do stworzenia wykazu inwentaryzacyjnego starych, cennych drzew na terenie miasta Poznania. Maszynopis. Katedra Inżynierii Leśnej UP, Poznań.
- KONDRACKI J., 2011. Geografia regionalna Polski. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- KÓZKA L., 1977. Katalog parków województwa sieradzkiego, gmina Szadek, wieś Rzepiszew. Maszynopis. Wojewódzki Konserwator Przyrody, Sieradz.
- LEOPOLD A., 2002. Rzepiszew – zarys dziejów. *Biul. Szadkowski* 2: 41-59.
- MAJDECKA-STRZEZEK A., 2009. Rewaloryzacja i adaptacja zabytkowych rezydencjonalnych założen ogrodowych w Polsce, teoria i praktyka postępowania. W: Założenia rezydencjonalno-ogrodowe. Dziedzictwo narodu polskiego na tle europejskich wpływów kulturowych. Red. A. Mitkowska, Z. Mirek, K. Hodor. Instytut Botaniki im. Władysława Szafera PAN, Kraków: 20-33.
- MAJDECKI L., 2010. Historia ogrodów. T. 1, 2. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- MOLENDĄ J., 2004. Gmina Szadek – zarys geograficzny. W: *Leksykon sołectw w gminie Szadek*. Red. T. Marszał. Wyd. UŁ, Łódź: 28-32.
- OGRODOWCZYK A., 2004. Dwór w Rzepiszewie współcześnie. *Biul. Szadkowski* 4: 59-66.
- OKOŁOWICZ W., 1969. Klimatologia ogólna. PWN, Warszawa.
- OLACZEK R., 1974. Ochrona parków wiejskich. LOP, Warszawa.
- OLACZEK R., 1981. Ochrona dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego parków. LOP, Warszawa.
- PARK we wsi Rzepiszew. 1978. Maszynopis. Urząd Miasta i Gminy, Sieradz.
- PARKI i ogrody zabytkowe w Polsce. 1994. *Ogrody* 1, Suplement 1.
- PARKI i ogrody zabytkowe w Polsce, stan 1991 rok. 1992. *Ogrody* 1.
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 5 stycznia 2012 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin. 2012. *Dz. U. RP* 0, poz. 81.
- RUCIŃSKI P., 1998. Motywy i kryteria uznawania tworów przyrody za pomniki. *Las Pol.* 23: 7-10.
- SENETA W., DOLATOWSKI J., 2011. Dendrologia. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- SIKORA D., 2010. Parki historyczne w rejestrze zabytków – ustalenie przedmiotu i zakresu ochrony, problemy weryfikacji rejestru, granice ochrony konserwatorskiej. *Analizy i materiały. Kur. Konserwat.* 7: 11-16.
- STEFAŃSKA D., 2004. Na tropach klasycyzmu. *Biul. Szadkowski* 4: 67-82.
- STUDIUM uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Szadek. 2012. *Biul. Inf. Publ. Urz. Gm. M. Szadek*. [http://www.szadek.bip.cc/p,526,Studium_uwarunkowan_i_kierunkow_zagospodarowania_przestrzennego_Gminy_i_Miasta_Szadek.html].
- TRAMPLER T., KLICKOWSKA A., DMYTERKO E., SIERPIŃSKA A., 1990. Regionalizacja przyrodniczo-leśna na podstawach ekologiczno-fizjograficznych. PWRiL, Warszawa.
- TRUCHAN M., SOBISZ Z., 2006. Parki wiejskie południowej części Wysoczyzny Damnickiej. *Stup. Pr. Biol.* 3: 101-117.
- WOZIWODA B., 2011. Zróżnicowanie flory roślin naczyniowych w Uroczysku Rzepiszew. *Biul. Szadkowski* 11: 75-91.
- WYKAZ zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa łódzkiego. 2012. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Łódź. [<http://www.wuoz.bip.lodz.pl/>].
- WYSOCKI C., SIKORSKI P., 2002. Fitosocjologia stosowana. Wyd. SGGW, Warszawa.
- ZACHARIASZ A., 2008. Zabytkowe ogrody – problemy rewaloryzacji, utrzymania i zarządzania w świetle zaleceń Karty florenckiej. *Pr. Kom. Krajoobr. Kultur.* 10: 150-161.

ZARZYCKI K., SZELĄG Z., 2006. Red list of the vascular plants in Poland. W: Red list of plants and fungi in Poland. Red. Z. Mirek, K. Zarzycki, W. Wojewoda, Z. Szelaĝ. Włodzimierz Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków: 9-20.

DENDROFLORA OF THE HISTORICAL PARK IN RZEPISZEW (ŁÓDŹ PROVINCE)

Summary. The historical, manor park in Rzepiszew was established in the 19th century in the English landscape style. The park and manor have a long and rich history and deserve to be protected. The inventory of dendroflora showed that within the park boundaries grow more than a thousand of arborescent plants deriving from 35 species and 17 families. They are mostly common, native woody plant species, associated with deciduous forests (*Alnus glutinosa*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus betulus*, *Acer pseudoplatanus*). The most valuable are the magnificent trees. Among all the trees inventoried, 123 splendid trees were found, among which 8 are monuments of nature legally protected and 33 trees with circumferences that exceed minimal values to be protected. Valuable and well-preserved elements of the park are *Aesculus hippocastanum* and *Carpinus betulus* alleys. Currently, the park in Rzepiszew is subjected to a gradual naturalization and loses its primary, spatial arrangement, therefore this object requires reassessment.

Key words: dendroflora, manor park, monumental tree, Rzepiszew

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Dorota Wrońska-Pilarek, Katedra Botaniki Leśnej, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 71 E, 60-625 Poznań, Poland, e-mail: pilarekd@up.poznan.pl

Zaakceptowano do opublikowania – Accepted for publication:

28.02.2013

Do cytowania – For citation:

Kałczak P., Wrońska-Pilarek D., 2013. Dendroflora zabytkowego parku w Rzepiszewie (województwo łódzkie). *Nauka Przyr. Technol.* 7, 2, #26.